

1.0. Ngā Mōhiotanga o Mua - He aha ō mōhio mō te eke pahikara kia ngahau, kia haumaruru hoki?

1.1 Me rapu he aha ngā mōhio o ngā akonga mō te eke pahikara kia haumaruru, kia ngahau i mua i te tīmata - he rangahau ākongā

Te whakataurua i ngā mōhiotanga o mua

Mātakitia ngā ākongā e ngahau ana me te eke pahikara kia haumaruru i te kura, i tētahi papatākaro paetata, i runga ataata poto, i roto i ngā whakaahua rānei.

Tonoa ngā ākongā ki te:

- **Okioki** – me whakawātea tō hinengaro, ā, āta whakaaroaro mō te ngahau me te noho haumaruru ina eke pahikara.
- **Me whakataurua** te arotahi mō ngā mahinga mōhiotanga o mua.
- Tīpakohia ngā āki pātai tika mō ngā rōpū iti me te matapakinga akomanga mai i te rauemi āki pātai i raro.

Kia mōhio – ka hiahia pea koe ki te whakaatu i ēnei hei Kairoro Kahoot poto <https://kahoot.com/>.

- **Tuhia** (ka tātuhi rānei i) ō whakautu ki ia pātai ki ngā Post-it notes.
- **Tapaia** ngā tuhipoka Post-it me te rā.

I te mutunga o te matapakinga mō ia pātai:

- **Me whakapiri tō whakautu** ki tētahi pepa nui kua whakapirihia ki te āki pātai.
- **Mahia anō** tēnei tukanga me ia āki pātai
- **Tāhopu** – whakaahuatia, tāruatia rānei ngā pepa hei hopu i ngā urupare me ngā huatau tīmata o te rōpū.
- **Whakarāpopotohia** ngā urupare akomanga ki ngā āki pātai i tīpakohia. Whakamahia ngā kuputuhi momo maha, tātuhinga whakakaupapa, whakarāpopototanga (60 hēkona) tāhopu ororongo/ataata 'pakipūmeka pūhohe', te tuku kōrero whānui mō ngā mōhiotanga o mua o te akomanga me ngā wheako.

Hei tauira:

- 'I mua i tā mātau tīmata i ngā pūkenga pahikara, i pōhēhē te akomanga ko te ngahau i te wā e eke pahikara ana ko te [tuku whakapae] i te mea [tuku pūtaka] i te mea [tuku taunakitanga]',
- 'I mua i tā mātau tīmata i ngā pūkenga pahikara, i pōhēhē te akomanga ko te noho haumaruru i te wā e eke pahikara ko te [tuku whakapae] i te mea [tuku pūtaka] i te mea [tuku taunakitanga]',

1. He aha ngā mea e mōhio ana koe mō te eke pahikara me ngā kaieke pahikara?

- **He aha** te pahikara? [Tautuhi]
- **He aha** te kaiwhakamahi rori? [Tautuhi]
- **He aha** ngā momo kaiwhakamahi rori rerekē? [Whakarōpū]
- **He aha** te kaieke pahikara? [Tautuhi]
- **He pēhea** te āhua o te pahikara? [Whakaahua]
- **Ko wai** te hunga e mōhio ana koe he eke pahikara ki te kura/i te takiwā noho/i tētahi ara pahikara? [Tautuhi]
- **He aha** i eke pahikara ai koe/rātau? [Whakamārama]
- **He pēhea** te ōrite me te rerekē o ngā kaieke pahikara ki ētahi atu kaiwhakamahi rori? [Whakataurite]
- **He pēhea** te whakamahi a ngā tāngata i ngā pahikara?
- **He aha** e whakamahi pahikara ai ngā tāngata?

2. He aha ōu mōhio mō ngā wāhanga o te pahikara, ā, he pēhea te mahi?

- **Me tapa**, whakaingoa rānei ngā wāhanga o te pahikara - me whakamahi he tapanga whakapiri tapawhā roa mō te ingoa. E hia ngā wāhanga ka taea e koe te tapa? [Ingoa]
- **He aha** te kaupapa/mahi o ia wāhanga? Tāpirihia ngā mirumiru kōrero mō te mahi/kaupapa e marohitia ana. [Whakamārama]

3. He aha te ngahau ina eke pahikara?

- **He aha** te ngahau ina eke pahikara koe? [Whakaahua]
- **Me pēhea** tō ngahau ina eke pahikara? [Whakamārama]
- **He aha** i ngahau ai ki te eke pahikara? [Whakamārama]

4. He aha te tikanga o te noho haumarua ina eke pahikara?

- **He aha** te noho haumarua ina eke pahikara? [Whakaahua]
- **He aha** te tikanga o te noho haumarua ina eke ki a koe? [Whakamārama]
- **He aha** i hira ai te noho haumarua ina eke pahikara? [Whakamārama]

He aha te kirirautanga?

- **He aha** te kirirautanga? [Tautuhi]
- **He aha** te kirirarau? [Tautuhi]
- **He pēhea** e noho ai tētahi kaieke pahikara hei kirirarau anō? [Whakamārama]
- **Me pēhea** tō whakangahau me te noho haumarua ina eke pahikara? [Whakamārama]
- **He aha** ētahi tikanga o te noho haumarua ina ngahau ana i runga pahikara? [Whakamārama]

He aha ngā tikanga e noho haumarua ai ngā kirirarau ina eke pahikara ngā tāngata?

- **He aha** tētahi tikanga? [Tautuhi]
- **He aha** te take me whai tikanga tātau? [Whakamārama]
- **He aha** ētahi tikanga o te noho haumarua ina ngahau ana i runga pahikara? [Whakamārama]
- **He aha** ētahi tikanga i hangaia kia noho haumarua ai ngā kaieke pahikara ina ngahau ana i runga pahikara? [Whakamārama]
- **He pēhea** te ōrite o ngā tikanga me ngā ture, ā, he pēhea te rerekē? [Whakataurite]

He pēhea te eke pahikara haumarua i te mahinga toitū?

- **He aha** te toitūtanga? [Tautuhi]
- **He aha** te mahinga toitū? Whakamāramahia ngā mutunga mai o te whakamahi pahikara ki ngā tāngata, wāhi me Papatūānuku
- **He aha** te take he mahinga toitū te eke pahikara? [Whakamārama]
- **He pēhea** te āwhina a te eke pahikara kia toitū ai ngā tāngata, wāhi me te Papatūānuku? [Whakamārama/Matapae]

8. Te whai take hei kaieke pahikara me tētahi kirirarau - hangaia he mahi hei tuari i tētahi karere mō te kirirautanga, toitūtanga, kaieke pahikara me te eke pahikara.

- **He aha** ngā mea e hiahia ana tātau kia mōhio ngā kaieke pahikara? [Whakaahua]
- **He aha** te take e hiahia ana tātau kia mōhio ngā kaieke pahikara i tēnei? [Whakamārama]
- **He aha** ngā mea e hiahia ana ngā kaieke pahikara kia mōhio ētahi atu kaiwhakamahi rori? [Whakaahua]
- **Ko wai** ngā mea e hiahia ngā kaieke pahikara kia mōhio ētahi atu kaiwhakamahi rori i tēnei? [Whakamārama]
- **He aha** ngā mea e hiahia ana ētahi atu kaiwhakamahi rori kia mōhio ngā kaieke pahikara? [Whakaahua]
- **He aha** te take e hiahia ana ētahi atu kaiwhakamahi rori kia mōhio ngā kaieke pahikara? [Whakamārama]

1.2 Te rapu i ngā huatau o ngā ākonga mō tētahi karere haumarū hira (me pēhea te tuari) i mua i tā tātau tīmata - he rangahau ākonga

[Te whakataui i ngā mōhiotanga o mua]

He aha tō karere hira rawa mō ētahi atu taiohi mō te noho haumarū ina ngahau ana te eke pahikara?

Tonoa ngā ākonga ki te:

- Mahi i rō rōpū iti ki te matapaki i ngā āki pātai e whai ake. Tātuhia ngā pikitia, tuhia ngā urupare rōpū rānei. Ka taea e koe ēnei te whakaatu huri noa i te rūma, me whakawātea mai ki ia rōpū.

1. Te whakarite ka haumarū koe me ētahi atu ina eke pahikara

- I hīrokiroki koe, tētahi atu rānei ina eke pahikara?
- I pēhea?
- He aha i pērā ai?
- I aha i muri mai?
- He aha ngā me tūpato koe kia haumarū ai koe ina eke pahikara?
- He aha ngā mea kāore i haumarū ina eke pahikara?
- He aha ki ōu whakaaro i pēnei ai?
- He aha ngā mea i kite koe e mahia ana e ētahi atu kāore i te haumarū te eke pahikara?
- He aha ki ō whakaaro e mahi ana ngā tāngata i ngā mahi kāore i te haumarū i a rātau i runga, i waenga pahikara rānei?
- He pēhea ō whakaaro ina kite koe i ngā tāngata kāore i te haumarū te mahi i runga, i waenga pahikara rānei?
- Ka aha koe ina kite koe i ngā tāngata kāore i te haumarū te mahi i runga, i waenga pahikara rānei?
- He aha tāu e hiahia ana ina kite koe i ngā tāngata kāore i te haumarū te mahi i runga, i waenga pahikara rānei?
- He aha ngā mea me mōhio ngā tamariki mō te noho haumarū i runga, i waenga pahikara rānei?
- He aha ngā mea me mōhio ngā pakeke mō te noho haumarū i runga, i waenga pahikara rānei?
- Me pēhea tā tātau āwhina i ngā tamariki ki te ako kia ngahau, kia haumarū hoki i runga, i waenga pahikara rānei?

2. Te eke pahikara mā ngā āhuetanga e haumarū ai te wāhi me Papatūānuku

- I pēhea tō whakamahi i tētahi pahikara kia pai ake ngā tāngata, ngā wāhi me Papatūānuku? [Whakaahua]
- He aha ki ō whakaaro i pai ake tēnei? [Whakamārama]
- I hea koe e kite ana i ētahi atu tāngata i roto i tō hāpori e eke pahikara ana? [Whakaahua]
- He aha ki ō whakaaro e eke pahikara ai ēnei tāngata? [Whakamārama]
- He pēhea tō pai ake, te pai ake rānei o tō wāhi (a Papatūānuku rānei) i te mea he eke pahikara te tangata? [Whakaahua]
- He aha i pai ake ai? [Whakamāramahia ngā pānga]
- He aha ngā mea me mōhio ngā tamariki/ākonga mō te eke pahikara?
- He aha ngā mea me mōhio ngā pakeke mō te eke pahikara?
- Me pēhea tā tātau āwhina i ngā tamariki ki te ako mō te eke pahikara?
- Tuarihia ō huatau mai i tō rōpū iti i roto i tētahi matapakinga akomanga.
- Me whakamahi ngā huatau i tuarihia hei whakarite i tētahi karere hira ka tukuna pea e koe ki ētahi atu taiohi hei āwhina i a rātau kia ngahau, kia haumarū ina eke pahikara ana; hei tauira, 'Ki ō mātau whakaaro ko tētahi karere hira mā ngā kaieke pahikara ko te...'
- Hanga - me tuhi, tātuhia, whakakaupapa whakaahua, ataata - he kuputuhi momo maha me tētahi 'karere mō te ngahau me te noho haumarū' ina eke pahikara. Me whakahaere he pōti akomanga mō te karere pai rawa kia haumarū ai ētahi atu ina eke pahikara.

Me tuhi ngā karere tīmatanga a ngā ākonga mō te ngahau, te noho haumarū me te tiaki i a Papatūānuku ina eke pahikara.

1.3. Mahi tāpiri

He aha te kōrero i roto Te Tikanga Whaimana o Aotearoa mō Ngā Kaieke Pahikara?

Tirohia Te Tikanga Whaimana o Aotearoa mō Ngā Kaieke Pahikara (<http://www.nzta.govt.nz/walking-cycling-and-public-transport/cycling/>).

Kōhukua ia tikanga ki te hanga tapawhā roa kei te Ngaku SOLO (Tirohia Te Whakaaroaro).

Tonoa ngā ākonga kia takirua te mahi ki te tīpako i tētahi tikanga ka whakaoti i te ngaku.

Ngā tikanga o ngā utauta

- Mō ngā pōtae pahikara me mātua: mau, me ū ki te paerewa kua whakamanatia, ā, kia ngita te here.
- Me mātua whai pereki, whakaata hoki ngā pahikara.
- Me mātua kā ngā rama pahikara ina māhinahina, pōuri rānei.
- Kāore e whakaaetia te haere takirua engari ia mēnā he tūru motuhake e kīia ana he 'pillion' kua whakamaua me ngā tānga waewae mō te pāhīhī. Me mātua tiaki ngā waewae o ngā tamariki nohinohi mai i ngā wīra. Me mātua mau pōtae pahikara ngā pāhīhī.
- Ka taea e ngā pahikara te tō tororē pahikara i āta hoahoatia engari kua rawa e whakamaua me tētahi waka i te taha.

Ngā tikanga whanonga

- Me tino tata ki te taha mauī rawa o te rori ka taea i ngā wā katoa i a koe e pahikara. Mēnā kei te aukatia e koe ngā waka, me mātua tere tonu tō neke ki te taha mauī rawa o te rori kia hipa ai ngā waka. Engari, me eke koe i tō pahikara ki tētahi wāhi tika i te rori kia haumarua ai koe. Tirohia ngā kawenga Kaieke Pahikara mō ētahi atu mōhihio.
- Ka āhei ngā kaieke pahikara e rua te eke ki ō rāua anō taha tētahi ki tētahi engari me whai whakaaro ki te tikanga noho ki te taha mauī, ā, kia kaua e aukatia ngā waka. Kāore e whakaaetia kia haere tahi ai tētahi tokotoru tētahi ki tētahi, engari ia mēnā he rehi kei te whakahaerehia e tētahi mana whakahaere i whakaaetia kia whakahaerehia ngā waka.
- Me haukaiwahine te haere ina hipa ana i ngā waka.
- Me whakamahi ngā tohu ā-ringa hei whakaatu ki ētahi atu kaiwhakamahi rori kei te aha koe.
- Ina whai haere i muri i ētahi atu kaieke pahikara, waka hoki me mātua kaha koe ki te tū, te noho wātea i te waka i mua i a koe ki te ohore te tū. Ko te tūtohutanga kia rua hekona tō noho mai ki muri.
- E whakaaetia ana koe ki te eke i runga ara hīkoi mēnā koe kei te:
 - whakarato nūpepa, mēra rānei, tērā rānei
 - kei te eke koe i tētahi pūrere ā-rēhita wīra-iti e iti ake te whitianga wīra i te 355 mirimita (ko te tikanga ko ngā pahikara toruwīra, ngā pahikara iti o ngā tamariki rānei).
- Kaua e whakatūhia tō pahikara kia aukatia ngā ara, ara kuhu rānei.
- He takahi ture kia tōia tētahi kaieke pahikara i runga i tōna pahikara.
- Me tino whita ngā utanga, kaua rawa e pā ki te papa, ā, kaua rawa e roa atu i te kotahi mita te toro i mua, i muri rānei o ngā wīra, neke atu rānei i te weherua mita i ngā taha e rua.
- Me mātua whai koe i ngā tohu katoa.
- Me mātua whai koe i ngā tikanga tuku me te tuku i ngā whakawhitinga hīkoi.
- Me mātua whai koe i ngā ture ā-rohe (i te nuinga o te wā e kapi ana i ēnei ngā pahikara me ngā pāka).
- Me tuku i ngā waka ohotata ina tangi ana ā rātau whakapū, kei te kōhikohiko rānei ngā rama. He pai tonu te neke atu ki te taha o te rori ka tū.